

vendar bi se ves svet smejal, ako bi kdo prišel s tako zahtevu na dan. Resnica je pač ta, da morata biti muž in žena vsestranski izobražena, a da se posebej za zakon vzgojijeta še le v zakonu samem, drug drugega. Eden drugemu se morata kolikor mogoče asimilirati, z ozirom na značaj zakonskega druga morata eden in drugi urediti svoje postopanje, semtertje se odreči kaki slabi navadici itd. Kolikor bolj se drug drugemu o tem približata, kolikor bolj drug drugega oblažita in spolnita, toliko tesnejša bo njuna zveza, toliko srečnejši zakon.

In potem, vsa tista dekleta, katerih ne čaka sreča ob domačem ognjišču? Ali jih naj prištevamo bitjem, ki so zgrešila svoj namen? Tudi ona imajo pravico, da izražajo svoje »ženstvo.« Vsaka žena je rojena mati. Ako nima sreče, da bi zamogla z ljubeznijo obsipati svoje otroke, dajte ji priliko, da drugod deluje na polju, ki je ženskemu srcu najbližje: kot vzgojiteljica, dobrotnica revežev, zdravnica itd.

Že iz teh razmišljanj sledi, da moramo deklicam dati prilike do strokovne izobrazbe. Roditelji so sicer zaljubljeni v svoje hčerke, a kar se tiče duševne vzgoje, postopajo ž njimi kakor s pravimi pastorkami. Za šolanje sinov žrtvujejo ogromne svote; deklica se mora zadovoljiti z doto, ki navadno ni v nikakem razmerju z dedščino, katero je dobil tekom let nje brat. Ali bi ne bilo mnogo pametnejše, če bi starši tudi deklicam poskrbeli za duševno doto, katere jim ne morejo tatovi odnesti, niti ogenj uničiti?!

Da bo pa ta sprememba mogoča, bodo se seveda morali tudi mladi možje navaditi, da se o izbiranju neveste ne bodo več pehali za denarjem. Spoznati bodo morali, da je duševni zaklad, ki vsposoblja ženo, da v slučaju potrebe, v slučaju nesreče, tudi sama lahko zasluži potrebna gmotna sredstva za-se in za svoje, mnogo dragocenejša dota od kupa zlata. Da,

kurzna vrednost duševnega bogatstva mora pri nas pred vsem poskočiti kvišku!

Zlasti za nižje in srednje sloje, iz katerih je skoro izključno sestavljen naš narod, je neobhodno potrebno, da za časa mislijo na to, da priskrbijo svojim hčeram pridebitnih zmožnosti, sposobnosti, da si iste zamorejo same služiti svoj kruh.

SINOČI . . . UTVA. TRST.

Sinoči, sinoči
na morski obali
sva zrla, kako so
se vali zibali.

Kako šepetali
so ljubko vabeče
o bajki čarobni
nekaljene sreče;

O gradu kristalnem,
ki ziblje se v valih,
o vilah prekrasnih,
biserih, koralih . . .

In dalje in dalje
so vali šumeli,
a najini duši
jih niste umeli.

Molče sva strmela
tja v valovja roje
in misli vgibala
ti moje — jaz tvoje. —

ŽENSKO PITANJE U HRVATSKOJ.

PIŠE B. V. ZAGREB.

U broju od utorka 10. rujna službenih »Narodnih Novina«, izašle su dvije važne naredbe hrvatske autonomne vlade. Prvom se naredbom uređuje pitanje o polaganju ispita zrelosti kod žena, a drugom o polasku zagrebačkoga sveučilišta. Za polaganje ispita zrelosti traži se od kandidatkinje, da je svršila zagrebački licej ili preparandiju ili koju sličnu domaću ili inozemnu školu, te vrijede za žene iste norme kao za eksterniste. Ispit zrelosti

mogu žene polagati samo na zagrebačkoj dolnjogradskoj gimnaziji ili realnoj gimnaziji položiv prije ispit iz propedeutike ako polažu na gimnaziji, a iz propedeutike i kemije ako ga polažu na realnoj gimnaziji. Na sveučilište, i to na filozofski fakultet mogu biti žene primljene kao redovite slušateljice ako su navršile 18. godinu, te se iskažu svjedočbom zrelosti, a kao izvanredne ako se iskažu da su svršile licej, preparandiju ili koji slični zavod. Inače vrijede svi propisi za muške kao i za ženske. Kod polaganja mature ne mogu biti kandidatkinje oproštene od nijednoga predmeta.

Ove su dvije odredbe od velike važnosti s više gledišta. Ponajprije je u njima priznata potpuna ravnopravnost žena sa muškarcima: ženama se ne prave niti veće poteškoće niti im se daje kakova pogodnost. Ograničenje postoji tek u tome, što smiju žene da maturiraju samo u Zagrebu i što mogu polaziti samo mudroslovni fakultet. Ali ako uvažimo, da ima tek jedan hrvatski viši ženski licej i tek jedna ženska preparandija i to u Zagrebu — izlazi prvo ograničenje naravnim. Uvažimo li opet da naša univerza nema još medicinskog fakulteta i da u bogosloviju u opće ne mogu biti primljene žene, znače ove naredbe znatan i važan napredak. Mogli bi požaliti što se nije odredilo ništa glede primanja žena u ljekarniški stalež, dočim bi za sada još bilo svakako preuranjeno primanje žena na juridički fakultet. Ali time što su žene pripuštene na mudroslovni fakultet kao redovite slušateljice očito je da se misli i na to, da im se iza svršenih nauka pruži prilika da i djeluju kao profesorice, te će se tako otvoriti ženama novo vrelo privrede i novo polje djelatnosti. Ujedno je time riješeno pitanje o opstanku liceja, koji je još uvijek pokusna, provizorna institucija.

Ženski licej u Zagrebu postoji već više godina (osnovan 1892.) usprkos toga

što su ga htjeli stanoviti ljudi maknuti, ali su do sada imale žene od njega tek tu praktičnu korist, što su mogle — svršiv ga — postati učiteljice ili se upisati na koju vanjsku univerzu. Ovim je pako naredbama očito osiguran opstanak tog zavoda i dan mu je još jedan viši razlog opstanka. U Hrvatskoj su već od nekoliko godina sve više djevojačke škole reorganizovane kao niža četiri razreda liceja na način realnih gimnazija te je prema svemu tomu jasno da se polagano in sistematski radi o riješenju bar jednog dijela ženskog pitanja. Ali uza sve to što bi se mogla i opravdati ova opreznost, moralo bi se čim prije otvoriti ženama i druga vrela ove privrede koja trebaju školovanja ravnopravnog s muškarcima. Moralo bi se to učiniti iz više razloga od kojih bi bila glavno dva, što sile da se to pitanje što prije i što potpunije riješi.

Uza sve to, što imamo samo jedan viši licej i jednu hrvatsku preparandiju (osim toga je dozvoljen katolikinjama i polazak srpske konfesionalne ženske preparandije u Karlovcu) koja je u rukama zagrebačkih milosrdnih sestara, broj svršenih a ne namještenih učiteljica je narasao preko mjere. Moralo bi se u nas doduše osnovati još mnogo škola gdje bi se mogle te nezaposlene sile namjestiti, ali bi još ipak ostao broj nenamještenih velik. Kamo da se namjesti oko četrdeset sila koje vsake godine svršavaju licej ili preparandiju? Starijih učiteljica niti toliko umire, niti ide u penziju, niti ih se toliko ne udaje (u Hrvatskoj gubi svoje mjesto učiteljica kad se uda). A čime da se bave tolike naobražene žene? A u škole ih ide sve više i više. Već bi toliko množanje inteligentnog ženskog proletarijata moralo da sili na to, da se otvore ženama nova vrela privrede.

Ali je još jedan razlog koji govori za to. Na zagrebačko sveučilište upisuje godimice dosta velik broj slušatelja (700-800), a osim toga ima koja stotina Hrvata

i na stranim sveučilištima, ali i ako se od tog broja najmanje četiri petine upisuju u juridički fakultet, kažu da se osjeća silna potreba pravnika osobito kod uprave tako, da bi trebao broj pravnika da se podvostruči ako bi se htjelo smoci dovoljan broj upravnih političkih, financijskih i drugih činovnika. Istina je, da naš upravni aparat kako je kompliciran treba i odviše organa, ali na faktu, da danas dovoljno sila nema — to ne mijenja ništa. Moramo naime znati i to, da u našem narodu nije baš nikako razvijena privatna inicijativa, da je u nas gotovo nepoznat duh oneg Anglo-Saskog »Self-help«-a, te se mora vlada i uprava brinuti za sve, i najelementarnije potrebe. Time dakako raste potreba sila, a ujedno nastaje pogibelj, da se u pomanjkanju domaćih sila mjesta popune tudjincima ili pako — zanemaruje mnogo toga na što bi se moralo naložiti mnogo sila.

Jasno je da današnja hrvatska muška inteligencija ne dostaje jer veliki broj djaka ili ne položi sve izpite ili je u opće premalen da pokrije sva mjesta. A dokle ne budu sva potrebna činovnička mjesta popunjena tako, da će biti inteligencija prisiljena tražiti si drugih, slobodnih zanimanja, ne možemo se nadati ni tome, da ćemo imati mnogo neovisne inteligencije, niti da će se razviti inicijativni i prometni, poduzetni duh u našem narodu. Činovništvo guta gotovo svu inteligenciju i čini ju ovisnom, a ipak ne ona popunjava ni iz daleka ni najpotrebnijih mjesta u upravi. I tu je takodjer jedan od glavnih uzroka našoj slabosti i političkoj i gospodarskoj, našem zastoju, našim nedaćama. Kako popuniti čim prije te praznine i tako prisiliti realnim prilikama ljude da se bace na korisna slobodna zanimanja — to je jedno od naših životnih pitanja. Najnaravnije riješenje bi bilo ono, kojim bi se omogućilo popunjenje mjesta onom dijelu naroda, koji ima za to volje i sposobnosti i danas već elementarno traži da mu se otvore

vrela privrede. Taj dio naroda su — žene. Žene bi trebalo pripustiti čim prije kao redovite slušateljice i u juridički fakultet. Na to nas sile i naše socijalne i upravne i narodne i političke prilike. U koliko sam mogao razabrati misli se kod vlade već donjele i na to.

Ali vlada je eto i tu prepuštena sama sebi. Nema ni od kuda poticaja ni pomoći ni prave kontrole ni u ovom pitanju, kao što ni u tolikim drugim. Sve je tu prepušteno njenoj uvidjavnosti i dobroj volji — a u koliko je to štetno i na drugim pojima imali smo se danomice prilike gorko uvjeriti. Ali najabnormalniji je u svem tom taj pojav, da se tu ne miče onaj faktor, kojega se sve to najosjetljivije tiče — to jest da se ne opaža nikakovog zanimanja u samih žena.

U Hrvatskoj nema nikakovog ženskog pokreta, nikakove organizacije, nikakovih izrazitih težnja ni misli kojima bi žene istupale kao takove u javnosti. U Hrvatskoj ima osim par humanitarnih ženskih društava samo jedan gospojinski klub u Zagrebu. Ali temu klubu manjka sve ono što bi ga moglo učiniti javnim, važnim faktorom: manjka mu socijalni karakter i demokratski duh. Članice su žene iz viših, većinom činovničkih krugova vladajuće političke stranke, koja ne uživa u narodu populariteta, te nosi na sebi na taj način neki ekskluzivni karakter. Osim toga nema taj klub nikakovog socijalnog zadatka i za to niti kakove veće važnosti. Klub ima doduše novaca, a utemeljio je takodjer i ženski internat za licejke, drži svoja sjela, ali inače nema nikakovog izrazitog programa.

U nas ima dosta velik broj žena koje su se bavile i koje se bave literaturom. Spisateljica ima dosta, a ima ih i dosta valjanih. Ali njihov rad ne nosi na sebi mnogo ženskoga, nemaju još jako razvijene svoje spolne svijesti. Lanjske je godine počeo pedagoški zbor da izdaje mjesečnik

»Na domaćem ognjištu«, koji bi imao biti nekaki obiteljski list. Taj je list u neku ruku postao ženskim listom, a ove godine ističe se taj karakter još više. Ali list ostao u principu listom za građansku hrvatsku obitelj, donášao sazma idealne i nevine članke i malo se bavio, a još manje angažovao za moderno žensko pitanje. Bio je možda pedagoški uređivan, ali i opet nije imao niti kakvih socijalnih pogleda niti ciljeva. Pisao je o ženskim stvarima, za žene i većinom kroz ženske suradnice, ali nije htio da zadre u tako akutno i opsežno, a u nas još gotovo netaknuto žensko pitanje, nije zadržao u nj sa ženskog stanovišta, nije potaknuo žene da se kao žene osvijeste, dignu organizaciju, nije imao nikakove aktuelne misije, nije poticao nikakove akcije, nikakovog pokreta.

A takav jedan ženski pokret i ženski pokretalački list bi nam ne samo dobro došao, nego bi nam upravo trebao. Trebalo bi da se žene same organizuju, da pospješe riješenje tolikih svojih životnih pitanja. I licej se nije osnovao sam od sebe. Godine 1889. zamoliše nekoje obitelji predstavkom vladu, da osnuje jedan zavod za višu žensku naobrazbu. Na to je istom godine 1892. tadanja viša djevojačka škola pretvorena u stručnu školu i u licej. I sada bi morao doći novi poticaj da se ide u izjednačivanju muških i ženskih i dalje — baš od strane najviše interesovanih, od strane žena. Predstavka od 1889. tražila je samo zavod za višu naobrazbu, ali sada mora da inteligentniji ženski proletarijat traži na temelju svoje naobrazbe i zanimanja i mjesta. Borba mora da poprimi i socijalni karakter. Ali ne samo iz toga stanovišta treba da se osvijeste i organizuju naše žene u borbi za t. zv. emancipaciju, za izjednačenje u pravima i u sredstvima za život, nego držim da se i sa narodnosnoga stanovišta mora takova emancipacija da što prije poželi i podupire. Maleni narodi, koji hoće da koracaju do-

njekle uporedo (u prosvjeti i u intenzivnosti rada) sa velikim narodima — moraju da imaju na raspolaganje velik broj inteligencije. Ako nema dosta muških sila, već radi svog vlastitog napredka moraju da otvore ženama što šire polje djelatnosti. Hrvatski narod treba još mnogo in mnogo inteligencije i za to bi upravo dužnost naša bila da tu inteligenciju rekrutiramo i iz ženskoga svijeta.

U Hrvatskoj još prema svemu rečenom pravog ženskog pokreta nema, ali su svi uvjeti tu da se razmaše, prilike su takove da ženama neće biti teško da u svojim težnjama uspiju, sila prilika dapače sili nas i socijalno i nacionalno da takav pokret pospješimo i da mu idemo na ruku. Možda će nove vladine naredbe storiti mogućnost da u tem smjeru djeluju, onim mladim inteligentnim ženama, koje su voljne i sposobne da se stave na čelo takovoj akciji. A nadajmo se da takovih ima.

SOLZAM. UTVA. TRST.

Solze, moje vroće solze,
v gluhi mir zavite
kapljate — sušite
se na mrtvem tlaku.

Solze, moje grenke solze,
srce mi hladite,
nanj sponin izmijte
z duše mi o mraku!

RUSKIN IN ŽENE.*) PREVELA LEDA.

Na Angležkem je domovina ženske emancipacije. Že koncem 17. veka je neka Angležinja, Mary Astell, zahtevala, da se postavita oba spola na isto duševno stališče; sto let pozneje, leta 1792., obelodanila je Mary Wollstonecraft nenavadno knjigo: Vindication of the rights of woman,

*) A. Wilmersdoerffer, »Die Frau«, februarški zvezek 1901.